
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

<https://doi.org/10.31392/VAN-2025.53-54.22>
УДК 94(410):329(091)

З ІСТОРІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ (ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД)

Кучменко Елеонора Миколаївна

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин
e-mail: kuchmeb@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-1311-4181>

Давиденко Юрій Миколайович

кандидат історичних наук, доцент,
доцент всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин
e-mail: davidenko_yuri@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-2476-093X>

Бровко Альона Григорівна

кандидат історичних наук,
доцент всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин
e-mail: alyona_brovko@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8490-7990>

***Анотація.** У статті висвітлюються питання, які пов'язані з історією формування британської політичної системи. Зазначається, що політична історія традиційно займає важливе місце у британській науці. Відзначається, що значний час британські історики захоплювалися темою, яка висвітлювала поступову прогресивну еволюцію англійської держави, яка передбачала безкровне вирішення усіх конфліктів в суспільстві, і яка стверджувала «виключність» соціального досвіду Великої Британії і його «перевагу» над досвідом інших країн і народів. Зазначається, що на зламі XX і XXI століть в англійській історіографії відбулися певні зміни, які полягали в наступному: якщо раніше увага зосереджувалася переважно на розвитку парламентської і адміністративної системи, взаємовідносин різних гілок та органів держави, то тепер в центрі уваги опинилася загальна еволюція британської партійно-політичної системи та її головних учасників – торі і вігів у XVIII ст., консерваторів і лібералів у XIX ст., консерваторів і лібералів у XX ст. Відмічається, що світоглядна диференціація серед дослідників політичних партій відповідає розмежуванню в англійській історіографії в цілому, але на сьогодні почала проявлятися з ще більшою повнотою. Це визнають і самі британські історики. Але, слід зазначити, що зближення у питаннях теорії у найбільшій мірі проявляється у рамках консервативної та ліберальної історіографії і у найменшій мірі у двопартійних представників лейбористської історіографії. Ліве крило лейбористського напрямку*

виступає дуже часто з гострих соціально-критичних позицій і навіть заявляє про свою опозицію щодо лейбористського курсу лейбористської партії. Проте, «співвідношення сил» між двома ведучими напрямками – консервативним і ліберальним – протягом останніх десятиліть змінювалося на користь консервативних істориків. У той же час відбувалося їх зближення з лібералами: консерватори допускали оцінки реформістського толку, а ліберали прийняли критику з боку консервативних авторів. На сучасному етапі між ними досягнутий консенсус у питанні щодо критеріїв успіхів та невдач інших політичних напрямків, а також їх історичної ролі.

Ключові слова: *Великобританія, історіографія, історія, еволюція партійно-політичні системи, консерватори, ліберали, лейбористи, віги, торі, радикали, демократи, політична культура.*

Постановка проблеми. На зламі XX і XXI століть в англійській історіографії відбулися певні зміни, які полягали перш за все в наступному: якщо раніше увага зосереджувалася переважно на розвитку парламентської і адміністративної системи, взаємовідносинах різних гілок та органів держави, то тепер в центрі уваги опинилася загальна еволюція британської партійно-політичної системи і її головних учасників – торі і вігів у XVIII ст., консерваторів і лібералів у XIX ст., консерваторів і лібералів у XX ст. [Кулачинський, 2011].

Вищезазначене підтверджує актуальність обраної для даної статті теми. Її **метою** і завданням є: ознайомлення із сучасними тенденціями та актуальними проблемами еволюція британської партійно-політичної системи в контексті світової історичної науки.

Виклад основного матеріалу. Консерватор Дж. Ремсден зазначав, що само собою є зрозумілою чітка ідеологічна платформа політичних партій, а саме, що історія партій пишеться з партійних позицій [Ramsden, 1978]. Критерієм, який дозволяє виставляти плюси або мінуси діяльності партій, була визнана їх здатність пристосовувати закони і політичні інститути Великої Британії до економічної і соціальної обстановки, яка змінювалася. Також умінню запобігати суспільним конфліктам або революції. Історик Н. Геш доводить, що в вирішальне значення у цьому розумінні мав період 1830-1870 рр., коли були прийняті дві відомі парламентські реформи, які розширили виборче право, а також ряд соціальних і економічних актів, які дещо обмежували інтереси земельної аристократії, укріплюючи позиції промислової буржуазії, і які містили в собі певні поступки трудящим масам. Згідно Н. Гешу, зміна торі та вігами у цей період своїх назв на консерваторів і лібералів не була випадковістю. Це означало складання нової двопартійної системи, яка подолала політичний догматизм. У цій зміні назв Н. Геш та інші історики, як поділяють його інтерпретацію, вбачають позитивний зміст, а конституювання двопартійної системи «консерватори-ліберали» означає вступ Великобританії до етапу «ліберальної демократії» [Gash, 1979].

Серед сучасних британських істориків яскраво прослідковується певна згода щодо періодизації партійно-політичної історії в цілому. Основними її етапами визнані наступні: 1) 1689-1714 рр.: зародження партії вігів і торі; 2) 1715-1760 рр.: період, який позначився на початку підвищенням вігів, поглинанням ними торі, а потім кризою і занепадом Вігської партії; 3) 1770-1820 рр.: відродження та посилення консолідації вігів і торі, які пережили перехід від фракції к партіям; 4) 1830-1870 рр.: трансформація вігів і торі в лібералів і консерваторів та набуття ними

обліку партій у повному розумінні цього слова; 5) 1880-1918 рр.: другий і останній етап існування двопартійної системи «ліберали-консерватори»; 6) 1918-1940 рр.: час переформатування партійно-політичної системи, витісненням лібералів із двопартійного механізму лейбористами; 7) 1940-1980 рр.: сучасний етап розвитку двопартійної системи, яка поділяється на два підетапи – на першому, у 1940-1960 рр., у взаємовідносинах консерваторів і лейбористів переважає консенсус, на другому, у 1970-1980 рр., загострюються розбіжності.

В англійській історіографії спостерігаються дуже гострі суперечки навколо двох перших етапів складання політичних партій. Значна частина істориків (Bulmer-Thomas D., Homes G., Burton J. F., Riley R. W., Speck W. A., Coward B.) та ін., приходять до висновку, що на першому етапі, під час перебування при владі останніх Стюартів – Вільгельма Оранського і королеви Анни – торі і вігі представляли реальний поділ інтересів щодо основополагаючих політичних і релігійних питань. Так, якщо торі мріяли про відновлення старих, дореволюційних принципів, то вігі намагалися закріпити помірні завоювання двох Англійських революцій. У той же час ці історики обходять питання, які стосуються соціально-класових основ партійних розмежувань. Менша частина істориків, наслідуючи американського професора Р. Уолкота, вважає, що парламент, а таким чином, і правляча верхівка в цілому були розділені не на партії, а на різні угруповання, які об'єднувалися на ґрунті родинних, професійних, посадових та інших зв'язків [Coward, 1980].

Щодо періоду 1715-1760 рр., то в британській історіографії зберігає своє значення висновок Л. Неміра відносно панування багаточисельних нестійких коаліцій, до яких не можна застосувати поняття «партія» (Plumb J. H., Cowie L. W., Owen J., Stuart R.) [Stuart, 1978]. Історики, які поділяють думку про розпад двопартійної системи і утвердження політичної гегемонії вігів, які швидко втратили партійно-ідеологічні принципи, і які перетворилися у звичайних кар'єристів, дуже далекі від розкриття соціально-класових причин серйозної метаморфози у політичному механізмі Великої Британії. Зникнення партійних розмежувань пояснюється ними крахом якобінського заклоту 1714 р., а разом з ним і реставрацією замислів торі. В їх працях з тими чи іншими нюансами зберігається ще сформульована у 1930-1950 рр. Неміром та іншими консервативними ревізіоністами гостро критична оцінка правління вігів. Ліберальні історики (Langford P.) [Langford, 1973] опинилися фактично не в змозі будь-що їй протиставити.

У той же час новим віянням у британській історіографії, яке відбиває, на наш погляд, посилення впливу неоконсерватизму у сучасному політичному житті Великої Британії, це є спроби деяких авторів (Hill B. W., Colley L.) [Hill, 1985] «поправити» Неміра з ще більш консервативно-апологетичних позицій. Найбільш повно вони втілилися у книзі Л. Коллей, в якій обґрунтовується теза щодо «виживання» та прогресивного розвитку партії торі у 1715-1760 рр. Правда, Коллей не вдалося показати силу її позицій на національному рівні, але вона спробувала «компенсувати» цю невдачу фактами політичної активності торі у провінції. До того ж в її праці настійно доводиться, що торі виступали з вимогами демократичних політичних реформ, і що вони, відповідно до XVIII ст., були чи не радикалами і що саме вони підготували виступ Дж. Уїлкса та інших критиків вігської олігархії останньої третини століття. Фактично Коллей обґрунтовує концепцію

«виключності» британського консерватизму, який, буцім-то, з самого початку, з моменту зародження, був гнучким, дійсно прогресивним організмом, який висловлював не класові, а національні інтереси, які, до того ж, узгоджувалися з принципами «ліберальної демократії».

1770-1820 рр. в сучасній британській історіографії відображаються як перехідні: від «безпартійного» правління до конституювання двопартійної системи. В працях, які присвячені цьому часу, властиві певні реалістичні риси: наприклад, нове, друге після періоду 1689-1714 рр., розмежування правлячих кіл Великої Британії на вігів і торі пов'язується з впливом Американської і Великої французької буржуазних революцій. Але переважають в них усе ж ідеалістичні визначення щодо рушійних факторів політичного розвитку і апологетичні оцінки «прогресивного» пристосування партій до реалістичних змін. Подібних оцінок часто удостоюються лідери «нового торизму» (Steven Watson J., Foord A. S., Mitchell A., Cowie L. W., Mitchell L. G.) [Colley, 1982]. Слід відмітити одне очевидне заперечення: з одного боку, відмічається, що позитивна реакція на Американську і Французьку революції була характерна для вігів, а торі зайняли охоронно-консервативну позицію; з іншого боку, генезис принципів просвітницького і ліберального політичного лідерства пов'язується переважно з еволюцією партії торі.

Також, звертає на себе увагу, що головним героєм «прогресистської» еволюції британської партійно-політичної системи в працях сучасних істориків виступає лідер торі Ліверпуль, перебування якого при владі позначилося припиненням дії Habeas Corpus Акту, кривавою розправою над демонстрацією робітників поблизу Манчестера («битва при Пітерлоо») та іншими репресивними мірами. Не дивлячись на це суттєвим фактом партійно-політичної історії Великої Британії в роки діяльності Ліверпуля, який заслуговує на першочергову увагу, вважаються легалізація політичної опозиції, визнання авторитету суспільної думки, поступової зміни співвідношення сил в уряді на користь «ліберальних торі». Так, реальний історичний процес препарується у відповідності з концепціями «виключності» британського консерватизму та лідируючої ролі буржуазних партій у ствердженні «ліберальної демократії».

Але, слід зауважити, що все ж три перших етапи партійно-політичної історії розглядаються в британській історіографії в якості «попередника» дійсної партійно-політичної системи. А виникнення останньої відноситься до 1830-1870 рр.. Для сучасних англійських істориків характерний значно більший ніж для їх попередників, критицизм стосовно «золотого століття» англійського лібералізму, як назвала цей період ще раніше вігсько-ліберальна історіографія XIX ст.. Разом з тим такий критицизм, насправді, покликаний не відмінити, а надати більш виважений і переконливий характер тим високим балам, які виставляються, британській партійно-політичній системі.

Цей критицизм, у більшій чи меншій формі відносно внутрішньої і зовнішньої політики Великої Британії даного етапу властивий консервативним авторам, що цілком зрозуміло. Протягом значної частини 30-х років при владі знаходилися ліберали, і критика на їх адресу не утискує інтересів консервативної партії. До того ж, якщо ліберальний історик А. Бріггс утримується від визначення парламентської реформи 1832 р. як «демократичної», то консервативний автор Р. Блей готовий взагалі відкидати її перетворюючу роль.

Але, чи може, у такому випадку, реформа 1832 р., в якій вігські історики колись вбачали втілення зразкових демократичних заходів, заслужити на позитивну оцінку? Відповісти на це запитання і одночасно замирити ліберальних і консервативних авторів в оцінці реформ – предмету традиційної гордості ліберальної партії – спробував один з найбільш авторитетних сучасних «політичних» істориків М. Брок. Він погоджується з тим, що і після схвалення контроль над політичною владою в країні зберігся у руках земельної аристократії, але, відштовхуючись від відомого визначення політики як мистецтва можливого, доводить, що тільки така реформа могла бути схвалена без крайнього загострення класових зіткнень та гарантувати мирний – більш цінний, ніж демократія, – шлях для досягнення політичної рівності. Реформа, по Броку, не втілила демократичних принципів, але без неї не були б можливі мирні парламентські реформи 1867, 1884 і 1918 рр., які крок за кроком приводили до перемоги торжества демократії [Brook, 1973].

Слід відмітити, що сучасні британські історики визнають вузький класовий склад обох партій вікторіанського періоду: консерватори залишалися оплотом земельної аристократії, а ліберали повільно перетворювалися з олігархічної вігської партії в партію ленд-лордів, фінансистів і промисловців. Разом з тим, буржуазні історики дотримуються думки, що класовий склад партії не тотожний їх класовій суті. Більш важливою є ідейно-політична еволюція, яка завершилася начебто перетворенням лібералів і консерваторів в останню третину XIX ст. в партії «національних інтересів». Як стверджував Н. Геш, ліберали і консерватори, залишаючись аристократичними за своїм складом, намагалися правити, спираючись на суспільну думку. Також, він доводив, що ідеологія обох партій була «антидемократичною і прагматичною», з орієнтацією на «експериментальні імпровізації», а не на проведення будь-чиїх класових інтересів. А скромні результати діяльності буржуазних партій на той час виявляються, у світлі подібної інтерпретації, не наслідком їх класової обмеженості, а відбиттям «прагматичного» характеру їх стратегії.

З точки зору англійської історіографії, експериментаторство перетворювалося у надбання обох партій і це стало важливою умовою для забезпечення спадковості у політиці Великої Британії та одночасно стало нарижним каменем двопартійної системи. Суперечки серед британських істориків відбуваються переважно з питання щодо лідерства в опануванні нової стратегії. На сучасному етапі англійська історіографія більш прихильна до консервативної партії, що містить в собі протиріччя, бо більшість реформ у вікторіанській період було проведено лібералами.

Англійська історіографія трактує еволюцію консервативної партії як гостре суперництво різних угруповань, яке завершилося торжеством лібералів. Р. Стюарт виокремлює в партії три фракції: «ультра», або «класичні торі», які безкомпромісно відстоювали позиції монархії, англійської церкви, земельної аристократії та гегемонію Англії у Великій Британії; «торі-позадускамєсєчєнікє», які чинили опір реформам, але вважали за необхідне на випадок схвалення їх парламентом прийняти нововведення, підкоривши їх інтересам консерватизму; «торі-ліберали», або власне консерватори, які наполягали на тому, щоб будувати політику партії з врахуванням суспільної думки та виступати ініціаторами нововведень, коли останні стануть

вимогами нації. У Блейка такий же поділ консерваторів на три фракції: «ультра», «ліберали» і «радикальні торі», які виступали за об'єднання консерваторів з робітничим класом проти промислової буржуазії. Слід відмітити, що дещо відрізняючись у визначенні розмежування серед консерваторів, Стюарт і Блей, як і інші сучасні автори, єдині у вихвалянні «ліберального торизму», перемога якого у 1870-і роки означала, на їх думку, перетворення партії консерваторів у таку, що виражає національні інтереси та суспільний прогрес.

Англійським історикам властивий підкреслений інтерес до діячів, при сприянні яких здійснювалась «лібералізація» партії торі. Якщо попередниками «ліберального торизму» оголошують Ливерпуля і Каннінга, то його «батьками-засновниками», які перетворили торі в консервативну партію, вважають Піля і Дізраелі. Ними створений культ Р. Піля, голови уряду консерваторів, який відмінив у 40-і роки хлібні закони, і який провів біллі щодо заборони нічної праці жінкам і обмеженням 12 годинами їх робочий час. У заслугу йому ставлять і те, що він не тільки створив нову стратегію консерваторів, але заради перетворення її в життя не побоявся у 1846 р. піти на розкол партії, внаслідок чого фракція Піля опинилася поза партії – цей факт розцінюється як героїчна жертва з його боку, яка була, два десятиліття по тому, позначена перемогою ліберального консерватизму. Але у чому ж полягала стратегія Піля? Р. Блей на це запитання відповідає так, що це сприяло гармонії і процвітання для самих різних класів суспільства в епоху злиднів, насилля, пригнічення та революцій, не згадуючи про репресії Піля по відношенню до народних мас.

Що стосується лідера консерваторів у 1860-1870 рр. Дізраеля, то він теж, згідно Р. Блейку, заслуговує на похвальні характеристики, що він через два десятиліття після поразки Піля відродив стратегію класової гармонії, домагаючись усунення протиріч між різними верствами власників та укріплюючи соціальну опору партії за рахунок робітничого класу. Головною заслугою Дізраеля він вбачає у тому, що той перетворив консерваторів у «національну партію».

Пріоритет Піля у напрацюванні гнучкої стратегії буржуазних партій сьогодні визнають не тільки консерватори, але і ліберальні історики. Проте, разом з цим ліберальні автори доводять, що у подальшому подолання консерваторами принципів торизму, а ліберальної партії аристократичних установок вігів здійснювалося синхронно і обидві партії в останній чверті XIX ст. успішно відстоювали прогресивні соціально-економічні і політичні принципи. Показовим є висновок А. Бріггса, який доводить, що у 1867 р., тобто на момент прийняття другої парламентської реформи, англійські політики «поділялися не стільки на лібералів і консерваторів, скільки на песимістів і оптимістів»: «оптимісти» з обох партій вважали, що розширення демократії зміцнить Велику Британію, «песимісти» стверджували, що демократія призведе до «натовпократії» [Briggs, 1979].

Висновки. Серед лідерів ліберальної партії, які зіграли найбільш важливу роль у подоланні нею вігських принципів, англійські історики називають Гладстона. Такі як Д. Саузгейт, вважають, що обрання Гладстона лідером партії у 1868 р. мало вирішальне значення для краху принципів вігізму. Для ліберальних істориків типовою є і оцінка Саузгетом Гладстона як щирого прихильника прогресистських принципів. Він зазначає, що головною метою для Гладстона було здійснення

Реформи, а для звичайних лібералів – збереження за партією політичної влади [Southgate, 1962].

На сьогодні, на противагу пануючій уяві, яка існує в англійській історіографії щодо активної і вирішальної ролі «просвітницького» керівництва двох партій у засвоєнні принципів «ліберальної демократії», протистоять голоси небагато чисельних критиків, які доводять, що Ліверпуль, Піль, Дізраелі, Гладстон керувалися у своїй діяльності охоронними мотивами, і що їх прагматизм, по суті, носив консервативний характер. В дослідженнях Дж. Деррі і Б. Хілтона, особливо в монографії Каулінга, наведені переконливі доводи того, що кожна поступка народним масам з боку «просвітників» консерваторів і лібералів здійснювалась в умовах, коли були вже вичерпані можливості захистити інтереси верхів за допомогою репресій [Derry, 1970; Hilton, 1977].

Список використаних джерел та літератури

- Кулачинський, М. М., 2011. Британська консервативна партія кінця ХХ-початку ХХІ ст. *Політологічний вісник. Зб. наукових праць*, 56, 313-320.
- Briggs, A., 1979. *The Age of Improvement, 1783-1867*. London-New-York.
- Brook, M., 1973. *The Great Reform Act*. London.
- Colley, L., 1982. In *Defiance of Oligarchy. The Tory Party 1714-1760*. Cambridge.
- Coward, B., 1980. *The Stuart Age. A History of England. 1603-1714*. London.
- Derry, J. W., 1970. *Reaction and Reform. 1793-1868. England in the Early Nineteenth Century*. London;
- Gash, N., 1979. *Aristocracy and the People: Britain, 1815-1865*. Cambridge.
- Hill, B. W., 1985. *British Parliamentary Parties 1742-1832. From the Fall of Walpole to the First Reform Act*. London.
- Hilton, B., 1977. *Corn, Cash, Commerce. The Economic Policies of the Tory Government. 1815-1830*. Oxford.
- Langford, P., 1973. *The First Rockingham Administration 1765-1766*. Oxford.
- Ramsden, J., 1978. *The Age of Balfour and Baldwin. 1902-1940*. London-New York.
- Southgate, D., 1962. *Passing of the Whigs. 1832-1886*. London-New-York.
- Stuart, R., 1978. *The Foundation of the Conservative Party, 1830-1867*. London-New York.

References

- Briggs, A., 1979. *The Age of Improvement, 1783-1867*. London-New-York. [in English].
- Brook, M., 1973. *The Great Reform Act*. London. [in English].
- Colley, L., 1982. In *Defiance of Oligarchy. The Tory Party 1714-1760*. Cambridge. [in English].
- Coward, B., 1980. *The Stuart Age. A History of England. 1603-1714*. London. [in English].
- Derry, J. W., 1970. *Reaction and Reform. 1793-1868. England in the Early Nineteenth Century*. London. [in English].
- Gash, N., 1979. *Aristocracy and the People: Britain, 1815-1865*. Cambridge. [in English].
- Hill, B. W., 1985. *British Parliamentary Parties 1742-1832. From the Fall of Walpole to the First Reform Act*. London. [in English].
- Hilton, B., 1977. *Corn, Cash, Commerce. The Economic Policies of the Tory Government. 1815-1830*. Oxford. [in English].
- Kulachynskyi, M. M., 2011. Brytanska konservatyvna partiia kintsia XX-pochatku XXI st. *Politolohichnyi visnyk. Zb. naukovykh prats*, 56, 313-320. [in Ukrainian].
- Langford, P., 1973. *The First Rockingham Administration 1765-1766*. Oxford. [in English].
- Ramsden, J., 1978. *The Age of Balfour and Baldwin. 1902-1940*. London-New York. [in English].
- Southgate, D., 1962. *Passing of the Whigs. 1832-1886*. London-New-York. [in English].
- Stuart, R., 1978. *The Foundation of the Conservative Party, 1830-1867*. London-New York. [in English].

**FROM THE HISTORY OF THE EVOLUTION OF PARTY-POLITICAL SYSTEMS IN
GREAT BRITAIN (HISTORIOGRAPHIC REVIEW)**

Eleonora Kuchmenko

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of World History and International Relations,
Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn

Yuriy Davydenko

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of World History and International Relations,
Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn

Alyona Brovko

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor of the Department of World History and International Relations,
Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn

***Abstract.** The article highlights issues related to the history of the formation of the British political system. It is noted that political history traditionally occupies an important place in British science. It is noted that for a considerable time British historians were fascinated by the topic that highlighted the gradual progressive evolution of the English state, which provided for a bloodless resolution of all conflicts in society, and which asserted the “exclusivity” of the social experience of Great Britain and its “superiority” over the experience of other countries and peoples. It is noted that at the turn of the 20th and 21st centuries, certain changes occurred in English historiography, which consisted in the following: if earlier attention was focused mainly on the development of the parliamentary and administrative system, the relationship between various branches and organs of the state, now the focus of attention has become the general evolution of the British party-political system and its main participants – the Tories and Whigs in the 18th century, the Conservatives and Liberals in the 19th century, the Conservatives and Liberals in the 20th century. It is noted that the ideological differentiation among researchers of political parties corresponds to the distinction in English historiography as a whole, but today it has begun to manifest itself with even greater completeness. This is recognized even by British historians themselves. However, it should be noted that the convergence in matters of theory is most evident within the framework of conservative and liberal historiography and to the least extent among bipartisan representatives of Labor historiography. The left wing of the Labor direction very often speaks out from sharp socio-critical positions and even declares its opposition to the Labor course of the Labor Party. However, the “balance of power” between the two leading directions – conservative and liberal – has changed in favor of conservative historians over the past decades. At the same time, their rapprochement with liberals has taken place: conservatives allowed assessments of a reformist nature, and liberals accepted criticism from conservative authors. At the present stage, a consensus has been reached between them on the criteria for the successes and failures of other political directions, as well as their historical role.*

***Key words:** Great Britain, historiography, history, evolution of party-political systems, conservatives, liberals, laborists, Whigs, Tories, radicals, democrats, political culture.*